
Az amerikai világrend vége

*Amitav Acharya*¹ könyve az egyik, manapság népszerű témát veszi górcső alá, amelyről már sokan írtak az elmúlt két évtizedben: az Egyesült Államok helye a világban, tündöklésének elmúltával.

Henry Luce 1941-ben alkotta meg az „amerikai évszázad” kifejezést, amely azóta szinte retorikai szimbólummá vált, és a hidegháború, illetve annak befejeztével sokan szinonimaként használták ezt a kifejezést az Egyesült Államok vezető szerepére a világban.² S valóban, a huszadik század legsikeresebb nemzete kétség kívül az Egyesült Államok volt: akár katonai, akár gazdasági, akár kulturális szempontból közelítjük meg a kérdést, vitathatatlan, hogy Amerika megkerülhetetlen és elsőrangú szerephez jutott az egész világ életében. Értelmszerű, hogy ennek a pozíciónak köszönhetően – és egyben miatta is – a mindenkori amerikai vezetés megpróbálta előnyös helyzetét megszilárdítani, és ennek a stabilizációs folyamatnak eredményeképpen egy új, amerikai érdekek szerinti világrendet létrehozni. A hidegháború „megnyerésével” és a bipoláris világrend eltűnésével az Egyesült Államoknak sikerült is korábban soha nem látott hegemoniára szert tennie a világban, amelyet természetesen szeretne minél tovább megőrizni. Eljött a „történelem vége” és beköszöntött az „unipoláris pillanat”.³ Az 1990-es évek eleji eufória és a 2011. szeptember 11-i terrortámadás után azonban egyre többen kérdőjelezik meg az amerikai vezetők helyet bebetonozottságát. Számos megfigyelő repedéseket, vagy akár tátongó réseket lát az építmény-

1 Acharya a nemzetközi kapcsolatok professzora, számos egyetemen tanított, jelenleg a washingtoni American University-n tanít. Első könyve *The Quest for Identity: International Relations of Southeast Asia* címmel 2000-ben jelent meg, azóta számos írása látott napvilágot. Az elmúlt években jelent meg pl. *Whose Ideas Matter? Agency and Power in Asian Regionalism* 2009, vagy *The Making of Southeast Asia : International Relations of a Region*, 2012.

2 Henry Luce, *The American Century, Life*, 1941. február 17.

3 Francis Fukuyama, *The End of History? National Interest* no. 16 (1989 nyár): 3–18. A tézisből Fukuyama könyvet is írt, ami magyarul is megjelent, Francis Fukuyama, *A történelem vége és az utolsó ember*, Budapest: Európa, 1994. Charles Krauthammer, *The Unipolar Moment, Foreign Affairs*, 70.1., 1990/1991 tél, 23–33.

ben, és sokan meg is jósolták már, hogy az amerikai „világrend” hamarosan véget ér.

Acharya fontos különbséget tesz az Egyesült Államok és az általa kialakított világrend között. A második pólusra koncentrál, és erről azt állapítja meg, hogy „az amerikai világrend a végéhez közeledik, függetlenül attól, hogy Amerika hanyatlik-e vagy sem”. (2) Az amerikai világrenden a szerző azt a fajta nemzetközi együttműködést érti, amelyet az Egyesült Államok hozott létre a második világháború befejezésétől, s amelyben a hegemon szerepe nem negatív módon jelenik meg. Tehát nem az Egyesült Államok vezető szerepe szűnik meg, hanem az általa létrehozott világrend.

Az első fejezet sok szempontból a könyv konklúziója is, amiben a szerző leírja legfontosabb következtetéseit. Acharya „multiplex”-elmélete szerint, a jövőben nagyobb egymásrautaltság várható, amelyben senkinek sem jut hegemon szerep. (6-9) Ellenben, mindenki a neki megfelelő érdekek mentén lesz képes saját gazdasági-katonai politikáját folytatni. Noha ez a kép talán némileg illuzórikus és a metafora talán erőltetett, az alapgondolat jó: a világ átrendeződik. A könyv fejezetei logikusan építik fel ezt a képet. A második fejezetben tárgyalja a szerző az Egyesült Államok relatív hanyatlását, aminek talán legtanulságosabb vetülete viszont maga a „relatív” jelző: senki sem tud biztosat a jövőről, mindenki különféle prognózisokat állít fel, és majdnem minden józan megfigyelő egyetért abban, hogy az amerikai vezető szerep erős meggyengülése nemzetközileg inkább instabilitáshoz vezetne, tehát elkerülendő.

A harmadik fejezet az Amerika által megalkotott és vezetett liberális világrendről értekezik, és az abban rejlő ellentmondásokat elemzi. A szerző alapjában mítosznak titulálja ezt a „világrendet”, amin azt érti, hogy regionálisan kis részre szorítkozott, különösen a hidegháború időszakában; erőszakosan teremtette meg az önkéntes érdeken alapulónak tűnő szövetségek egy részét, ami ellenállást szült és szül; egyáltalán nem volt annyira jóindulatú, mint azt számos elemző állítja; az úgynevezett amerikai liberális világrend számos helyi sajátosságot mutat, ami megkérdőjelezi az „amerikai” jelzőt; és nem biztos, hogy a béke feltétlen biztosítéka a fennálló rendszer. (37–45) Acharya azt is állítja, s ebben megint nincs egyedül a kérdés irodalmában, hogy a feltörekvő „új” erős országok, Kína, Oroszország, India vagy Brazília, noha hasznot húznak a fennálló nemzetközi rendszerből, nem feltétlenül fogadják azt el: „Lehet, hogy nem akarják megdönteni [a fennálló liberális nemzetközi rendszert], de olyan változásokat próbálnak érvényesíteni, amelyek jelentős mértékben megváltoztathatják a rend szabályait és

intézményeit”. (50) Acharya vitatja azt is, hogy az Egyesült Államok által megalkotott multilaterális világ Amerika-központú lenne. (52–58) Ez érdekes felvetés, mert ugyan mi más lehet elvárni bármelyik erős hatalomtól, amelyik a világrendre jelentős hatással bír, és azt érdekeinek megfelelően próbálja alakítani?

A szerző egy egész fejezetet szentel az úgynevezett „feltörekvő” országoknak, illetve regionális hatalmaknak, amelyek megtalálhatók a BRICS-ben (Brazília, Oroszország, India, Kína és Dél Afrika) vagy a G-20 csoportban is, ezzel is elismerve gazdasági, esetlegesen katonai potenciáljukat és a világ gazdaságban elfoglalt helyüket. Állítása szerint ezek az országok, noha nem mutatnak elegendő kohéziót a változtatásra, „igenis kihívást jelentenek a meglévő egyenlőtlenségekre a nemzetközi rendszerben, amelyet eddig a Nyugat dominált”. (55) Emellett az sem valószínű, hogy a huszonegyedik században kialakuló világrendben ezek az országok „passzívan beletörődjenek a nyugati dominanciába”, vagy hogy elfogadják „a fennálló liberális hegemon rendet, amelyet az Egyesült Államok vezet”. (55)

A könyv leghosszabb fejezete a régiók szerepét fejtegeti a huszonegyedik század hatalomelosztásában. Acharya szerint a számos inter-regionális szervezet, mind gazdasági (ez a tipikusabb), mind védelmi vagy katonai szinten, folyamatosan gyengíti az Egyesült Államok által felépített világrendet. Fontos, hogy nem konkrét kihívásról esik szó, hanem az erővonalak átrendeződéséről, felaprózódásáról. Egyértelmű ugyanis, hogy katonailag senki sem veheti fel Amerikával a versenyt, és az elmúlt hat évtizedben kialakított, már teljesen globális rendszer alapján a legtöbb államnak kedvező és előnyöket nyújthat. Amerika viszont ebben az átrendeződésben, állítja Acharya, csak veszíthet mostani pozíciójából. Ez vezethet egy multiplex világhoz, ahol az amerikai hatalmi dominancia kevésbé érvényesül. Ezeknek a regionális főszereplőknek a tevékenysége nyomán, írja Acharya, „a világ kisebb mértékben lesz Amerika-centrikus, és egy globális elaprózódás vagy regionális hegemonok helyett ezek a helyi világok lehetnek a meghatározó alapjai egy hosszabb távú multiplex világrendnek a huszonegyedik században”. (105)

Milyen lesz akkor a jövő, az elkövetkezendő világrend, ha nem az Egyesült Államok hegemoniája fogja azt irányítani? Acharya nem azt állítja, hogy Amerika nem marad valószínűleg a legerősebb, s talán a legfontosabb szereplője a huszonegyedik századnak. A megoldás inkább azon múlik, mennyire tudják mind az Egyesült Államok, mind az erősödő regionális vezetők újraértékelni saját szerepüket egy „poszt-hegemon multiplex világban”. (112) Az USA-nak egyszerűen jobban meg kell osztani a terhe-

ket másokkal, mert képtelen egyedül igazgatni a világot. Ugyanakkor egy visszafogottabb amerikai külpolitika nagyobb legitimitást biztosíthat még mindig megmaradó vezető szerepének, amely viszont nagyban múlik majd a regionális szereplők részéről az Egyesült Államok céljainak el- vagy el nem fogadásától. Az egész kölcsönös tiszteleten és józan érveken alapszik.

Acharya könyve is persze a bizonytalanban tapogatózik, amennyiben a jövő világrendről próbál képet festeni. A jövő kiszámíthatatlan, s noha számos elképzelés és jóslat lát napvilágot, valószínűleg az igazság egyiket sem fogja teljes mértékben tükrözni. Ettől függetlenül több ponton is igaza van a szerzőnek: az Egyesült Államok mérhető kivételes pozíciója lefelé ível, a világ polarizálódik, valóban számos keresztthatás érvényesül a világban. Viszont a sok egymásnak ellen feszülő, lehet, hogy csak a felszín alatt megbújó érdeknek nehéz lesz mindig békés kiutat találni: nem lehet mindig mindenkit észérvekkel meggyőzni. S mivel még mindig Amerika az egyetlen olyan ország, amely katonailag szinte bármikor képes a világ bármelyik pontján döntő módon fellépni, a világnak sokszor jobban lesz szüksége az Egyesült Államok katonai erejére, mint egyszerű érvekre. Amióta világ a világ, a nyers erő mindig is dominált. Lehet, hogy Amerika relatív hatalmi pozíciójából folyamatosan veszít, elsősorban gazdasági téren, érdekeit viszont még most is szinte maximálisan érvényesíteni tudja, és jól használja ki „hegemón” adottságait. Igen, a világ állandó átrendeződésben van, és ezért szinte biztosra vehetjük, hogy a mostani világrend sem tart majd örökké. De hogy a változást a regionális szereplők nagyobb hangsúlya, a köztük és az Egyesült Államok között lévő dialógusa vagy egy új ország vagy szövetség felbukkanása okozza-e majd, ezek mind nyitott kérdések. Az viszont Acharya képét szimpatikussá teszi, hogy amellet, hogy nem légből kapott érveléssel bizonyítja elképzelését, egy viszonylag békés, prosperáló együttélést vizionál a globalizált huszonegyedik században. S mivel a jövő oly bizonytalan, neki is lehet igaza. Bízunk benne! Jó lenne!

Amitav Acharya, *The End of American World Order* (Az amerikai világrend vége). Cambridge: Polity Press, 2014. x + 157 o.

Peterecz Zoltán